

ЗБЕРЕЖЕННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Людмила ГЕРУС

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5931-3816>

кандидат мистецтвознавства,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу народного мистецтва,
Інститут народознавства НАН України,
відділ народного мистецтва,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: ludmilagerus@gmail.com

Глобалізація, соціальні перетворення та невідворотний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, які наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. набрали особливої інтенсивності, стали джерелом колосальної загрози руйнування і зникнення традиційної культури та поглибили актуальність питання збереження і захисту культурних надбань народів світу. Європейський вибір України, її інтеграція у міжнародне співтовариство посилюють відповідальність держави за збереження самобутніх історичних реліквій різних часів і народів, які знаходяться на її території та є невід'ємною частиною світових культурних надбань. Метою статті є комплексний аналіз становлення, сучасного стану та перспектив охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні. Методи дослідження: Основним у дослідженні є системний підхід, який полягає у розгляді діяльності ЮНЕСКО як складової інституційної системи Організації Об'єднаних Націй — ООН, її взаємозв'язків з іншими спеціалізованими установами сфери забезпечення охорони нематеріальної культурної спадщини, а також адаптації охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні до нормативних принципів ЮНЕСКО, досягнуті результати та перспективні шляхи реалізації. Статистичний метод застосовано для оцінки наслідків вжитих в Україні заходів щодо охорони нематеріальної культурної спадщини.

Ключові слова: Україна, нематеріальна культурна спадщина, охорона, популяризація, ЮНЕСКО.

Lyudmyla HERUS

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5931-3816>

Candidate of Arts (Ph. D), Senior Researcher
of the Institute of Ethnology of the National Academy
of Sciences of Ukraine,
in the Department of Folk Art,
15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: ludmilagerus@gmail.com

PRESERVATION OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE: UKRAINIAN EXPERIENCE

Introduction. At the end of XX — early XXI centuries globalization, social transformations and the continuous development of information and communication technologies have gained particular intensity, have become a source of enormous threat to the destruction and disappearance of the traditional culture and deepened the actuality of preservation and safeguarding the humanity cultural heritage. The European choice of Ukraine, its integration into the international community strengthen the state responsibility for the preservation of original historical relics of different times and peoples that are on its territory and are an integral part of the world cultural heritage.

Article purpose: comprehensive analysis of the formation, current state and prospects of safeguarding the intangible cultural heritage in Ukraine.

Methods. The basic in the research is a systematic approach, which provides an analysis of UNESCO's activity as a component of the United Nations Institutional system, its relations with other specialized institutions in the field of the intangible cultural heritage safeguarding, adaptation the protecting of the intangible cultural heritage in Ukraine to UNESCO normative principles, reached results and perspective ways of implementation. The statistical method was applied to assess the consequences of the measures taken in Ukraine to the intangible cultural heritage safeguarding.

Results. International conventions, acts adopted by UNESCO specialized agencies of the intangible cultural heritage safeguarding, regulatory acts of Ukrainian legislation are considered in the article. The strategy and directions of protection the elements of the intangible cultural heritage in Ukraine are analyzed as a result of the state authorities activity, specialized institutions and the public in the context of the basic principles of international cultural policy.

In the article the next conclusions are drawn. There are the necessity to coordinate the activities of public authorities and local self-government, academics, the public in order to preservation, develop and promote the intangible cultural heritage of Ukraine; adopting the National Target Program for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage and based on it regional programs containing conceptual provisions and practical measures of the intangible cultural practices preservation, in particular the development of humanitarian education, the formation a wide range of information sources and popularization activities, the use of scientific potential specialists.

Keywords: intangible cultural heritage, preservation, safeguarding, popularization, artefacts, Ukraine, UNESCO.

Вступ. В останні десятиліття ХХ — на початку ХХІ ст. процеси глобалізації, соціальних перетворень та невинного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій набрали особливої інтенсивності, стали не тільки умовою взаємодії і взаємозбагачення народів, а й джерелом колосальної загрози руйнування та зникнення традиційної культури. Глобалізація і комерціалізація культури, інтенсивне поширення зорієнтованої здебільше на універсальні стандарти споживчої свідомості з необхідністю поглибили *актуальність* питання збереження і захисту культурних надбань народів світу, регламентацію використання їхніх традиційних знань, духовної і матеріальної спадщини, створення надійних умов для їх передачі наступним поколінням і забезпечення сталого розвитку для громад, народів та націй.

Мета статті: комплексний аналіз становлення, сучасного стану та перспектив охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні.

Об'єкт дослідження: стратегія та напрямки охорони і збереження елементів нематеріальної культурної спадщини в Україні, як результат діяльності органів державної влади, профільних установ, громадськості щодо охорони нематеріальної культурної спадщини у контексті базових принципів міжнародної політики в культуроохоронній сфері.

Предмет дослідження: міжнародні конвенції, акти, прийняті в рамках спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури — ЮНЕСКО (англ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization — UNESCO) щодо охорони нематеріальної культурної спадщини; нормативно-правові акти законодавства України, заходи, які застосовуються в Україні задля забезпечення охорони нематеріальної культурної спадщини.

Методи дослідження: Основним у дослідженні є системний підхід, який полягає у розгляді діяльності ЮНЕСКО як складової інституційної системи Організації Об'єднаних Націй — ООН, її взаємозв'язків з іншими спеціалізованими установами сфери забезпечення охорони нематеріальної культурної спадщини, а також адаптації охорони нематеріальної культурної спадщини в Україні до нормативних принципів ЮНЕСКО. Статистичний метод застосовано для оцінки наслідків вжитих в Україні заходів щодо охорони нематеріальної культурної

спадщини, зокрема виявлення кількісних показників елементів нематеріальної культурної спадщини та динаміки їх внесення до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України та до Списків ЮНЕСКО: Репрезентативного списку елементів нематеріальної спадщини, Списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони.

Джерельна база: Вагому роль у процесі дослідження окресленої проблеми відіграли законодавчі акти з питань збереження нематеріальної культурної спадщини міжнародних організацій ЮНЕСКО: конвенції, рекомендації, що визначають основні напрями пам'яткоохоронної справи у міжнародному контексті.

Важливим джерелом до вивчення проблеми стали нормативні акти України, зокрема Закони України і підзаконні акти, Укази Президента України, Постанови Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, накази і розпорядження профільних міністерств, звіти Українського центру культурних досліджень та ін.

Сфера охорони нематеріальної культурної спадщини України була об'єктом дослідження юристів, географів, істориків, культурологів тощо. Зокрема деякі її аспекти висвітлені у статтях Ганни Андрес [1], Зої Босик [2], Олександра Донцова [3], Надії Кудерської та Ірини Кудерської [4], Олени Мельничук [5], Катерини Поливач [6], Наталії Терес [7]. Проте окреслена тема залишається не вичерпаною, потребує постійної уваги, що зумовлено необхідністю удосконалення державної політики щодо охорони нематеріальної культурної спадщини, прискорення інтеграційних процесів міжнародної теорії і практики, вироблення алгоритму підвищення рівня превентивних, зокрема практичних заходів.

Основна частина. Визнання значимості традиційної культури як історичної основи формування усього розмаїття напрямків, видів і форм культури сучасного світу повсякчас наростає. Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. питання збереження культурної спадщини стало одним з основних для культурної політики багатьох країн світу та набуло пріоритету у діяльності національних і міжнародних організацій, перш за все утвореної 1945 р. Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури — ЮНЕСКО, членом якої з 1954 р. є Україна.

Результатом спільної діяльності ЮНЕСКО та Всесвітньої організації інтелектуальної власності — ВОІВ стало прийняття 15 листопада 1989 р. 25 сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО «Рекомендації про збереження традиційної культури та фольклору». Зокрема у Рекомендації фольклор було означено як «сукупність заснованих на традиціях культурного суспільства творів, виражених групою чи індивідуумами і визнаних у якості відображення сподівань суспільства, його культурної та соціальної самобутності: фольклорні взірці та цінності передаються усно, шляхом імітації чи іншими засобами. До його форм, зокрема, належать мова, література, музика, танці, ігри, міфологія, обряди, звичаї, ремесла, архітектура та інші види художньої творчості» [8].

Рекомендація не мала ефективного застосування через юридично необов'язковий статус та відсутність у ній конкретних пропозицій щодо заходів з підтримки і збереження фольклору, проте викликала широке обговорення у середовищі вчених та експертів. Тим не менше, Рекомендація 1989 р. є першим документом ЮНЕСКО, у якому йшлося про нематеріальну культурну спадщину.

27—30 червня 1999 р. у Вашингтоні ЮНЕСКО спільно зі Смітсонівським інститутом провела конференцію «Глобальна оцінка Рекомендації 1989 р. про збереження фольклору: зміцнення можливостей на місцях і міжнародне співробітництво», на якій було аргументовано необхідність розробки нового нормативного акта і перегляду самого поняття «фольклор», який, на думку фахівців, змінив свій зміст і форми. Згодом 16 травня 2001 р. у доповіді про попереднє дослідження питання про доцільність міжнародного регулювання охорони традиційної культури і фольклору Генеральний директор ЮНЕСКО Коїхіро Мацуура, підсумувавши вже існуючі напрацювання, акцентував увагу на необхідності прийняти «новий або переглянутий акт, зокрема стосовно питань термінології, масштабу проблематики і типу визначення, яке використовується» [9, s. 2]. Розширене визначення поняття «фольклор», як було зазначено у згаданій доповіді Генерального директора ЮНЕСКО, «повинно охоплювати не лише продукти художньої культури, такі, як оповіді, пісні тощо, а й знання і цінності, що сприяють їх створенню, а також творчі процеси, в результаті яких вони з'являються, та фор-

ми взаємодії, що забезпечують їх відповідне визнання та гідне оцінювання» [9, Annex — s. 2].

Значення нематеріальної культурної спадщини як важливого чинника забезпечення культурного розмаїття і гарантії сталого розвитку було викладено в ухваленій на 31 сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО «Загальній декларації ЮНЕСКО про культурне розмаїття» 2 листопада 2001 р. у Парижі та у Стамбульській декларації 2002 р., прийнятій на третій конференції круглого столу міністрів культури. «Загальна декларація ЮНЕСКО про культурне розмаїття» стала першим міжнародним правовим документом щодо цієї проблеми, де було наголошено на особливій ролі культури в економічному та соціальному розвитку. У ст. 7 «Культурна спадщина як джерело творчості» цього документу зазначається: «...необхідно зберігати, популяризувати і передавати наступним поколінням культурну спадщину у всіх її формах, що відбивають досвід і надії людства, створюючи тим самим поживне середовище для творчості у всьому її розмаїтті і заохочуючи дійсний діалог між культурами» [10].

Відповідно до ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 2002 р. резолюції «Культура і розвиток» 21 травня 2003 р. вперше було відзначено Всесвітній день культурного розмаїття в ім'я діалогу і розвитку, мета якого — інформувати громадськість про цінність і важливість розмаїття культур і, зокрема, сприяти за допомогою освіти та засобів масової інформації усвідомленню позитивної ролі культурної різноманітності.

На основі задекларованої у документах позиції міжнародних організацій у Парижі 17 жовтня 2003 р. на 32 сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО була прийнята «Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини» [11] та 20 жовтня 2005 р. на 33 сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО — «Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» (Конвенція, 2005) [12]. Ухвалені Конвенції по суті доповнили «Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» 1972 р., у якій вперше на міжнародному рівні було узгоджено і чітко зафіксовано порядок збереження та популяризації об'єктів культури і природи, що становлять частину надбання універсальної культури людства і мають виняткове значення не лише для самої дер-

жави, на території якої вони знаходяться, але й для людства в цілому [13].

У «Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» означено її ключове поняття «нематеріальна культурна спадщина», що тлумачиться як звичаї, форми показу та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, які визнані спільнотами, групами й у деяких випадках окремими особами як складові їхньої культурної спадщини. Ця нематеріальна культурна спадщина, що передається від покоління до покоління, постійно відтворюється спільнотами та групами під впливом їхнього оточення, їх взаємодії з природою та їхньої історії і формує у них почуття самобутності і наступності, сприяючи таким чином повазі культурного розмаїття і творчості людини. В рамках Конвенції до уваги береться лише та нематеріальна культурна спадщина, яка є сумісною з існуючими міжнародними договорами з прав людини, з вимогами взаємної поваги між спільнотами, групами та окремими особами, а також сталого розвитку (ст. 2). До об'єктів охорони нематеріальної культурної спадщини віднесено: усні традиції і форми вираження, зокрема в мові як носії нематеріальної культурної спадщини; виконавські мистецтва; звичаї, обряди, свята; знання та практики, що стосуються природи та всесвіту; традиційні ремесла.

Отже, «Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини» виявилася важливим етапом в еволюції міжнародної політики, оскільки уперше світова спільнота отримала правові механізми щодо системи заходів, які передбачають ідентифікацію, документування, дослідження, збереження, захист, популяризацію, підвищення цінності форм вираження нематеріальної спадщини, передання її наступним поколінням, а також відродження з одночасним стимулюванням міждержавного співробітництва та допомоги.

«Конвенцією про охорону і заохочення розмаїття форм культурного самовираження» встановлено ряд стандартів у сфері культури, спрямованих на охорону культурної різноманітності в усіх її проявах, і перш за все, спадщини — рухомого, нерухомого майна і нематеріального, включаючи традиційні форми культурної самобутності і сучасного творчого процесу. «Конвенція про охорону і заохочення розмаїття форм культурного самовираження» підтверджує суверенні права всіх держав на розробку і проведення культур-

ної політики, передбачає як захист і розвиток всього розмаїття форм культурного самовираження, так і створення для культур умов, які дозволять їм вільно взаємодіяти на основі взаємоповаги.

Для вирішення проблеми збереження культурного розмаїття сучасного світу, налагодження взаємовигідного міжкультурного діалогу народів і культур, впровадження міжнародної «Конвенції про охорону і заохочення розмаїття форм культурного самовираження» створені організації Міжнародна мережа культурної політики (англ. International Network on Cultural Policy — INCP) та Міжнародна федерація коаліцій за культурне розмаїття (англ. International Federation of Coalitions for Cultural Diversity — IFCCD), до 2007 р. Міжнародний комітет зв'язків коаліцій за культурне розмаїття (англ. International Liaison Committee of Coalitions for Cultural Diversity — ILCCCD).

Практичним виявом задекларованих у документах ЮНЕСКО цілей стали програми — «Живі скарби людства» 1993 р. і «Проголошення шедеврів усної і нематеріальної спадщини людства» 1997 р. Програма «Живі скарби людства» стосувалася визнання окремих осіб або груп, які втілюють нематеріальні національні культурні цінності. Програма «Проголошення шедеврів усної та нематеріальної спадщини людства» передбачила відображення елементів, що мають виняткову цінність, зокрема тих, над яким нависла загроза зникнення. Програма «Проголошення шедеврів усної та нематеріальної спадщини людства» отримала широке міжнародне визнання, що стало важливим кроком у розробці стратегії захисту нематеріального спадщини та підвищення її ролі у світі. У 2001 р. у рамках цієї Програми, спираючись на досвід «Конвенції про охорону світової культурної і природної спадщини» 1972 р., було започатковано «Список шедеврів усної та нематеріальної культурної спадщини людства», до якого держави-учасниці подають національні об'єкти. У 2001 р. до Списку було внесено 19 об'єктів. У 2008 р. даний Список був замінений ЮНЕСКО на «Список нематеріальної культурної спадщини». На сьогодні у Списку 549 елементів із 127 країн [14].

У такий спосіб світова спільнота звернула увагу на проблему охорони нематеріальної культурної спадщини або «живої» спадщини, існування якої є гарантією подальшого розвитку національної і культурної

самобутності усіх народів. Нематеріальна культурна спадщина стала базовою складовою для розуміння культурної різноманітності народів світу.

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. перед Україною гостро постали ті ж самі завдання, що й перед багатьма країнами світу — захист етнічної культурної спадщини від негативних наслідків глобалізації та збереження й розвитку культурного різноманіття.

Європейський вибір України, її інтеграція у міжнародне співтовариство посилюють відповідальність держави за збереження самотніх історичних реліквій різних часів і народів, які знаходяться на її території та є невід'ємною частиною світових культурних надбань. Водночас ставлення до історичної пам'яті є показником цивілізованості суспільства, обумовлює повноту й об'єктивність розуміння глибинних тенденцій еволюції його культури.

Нормативно-правовим забезпеченням збереження і розвитку традиційної культури є, перш за все, Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р., яка декларує сприяння держави «консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самотності всіх корінних народів і національних меншин України» (ст. 11), гарантує громадянам України свободу художнього та інших видів творчості, а також забезпечує охорону культурної спадщини законом (ст. 54).

Підґрунтям становлення системи охорони культурної спадщини в незалежній Україні стало прийняття «Основ законодавства України про культуру» № 2117-ХІІ від 14 лютого 1992 р., що втратили чинність у 2011 р. на підставі Закону України «Про культуру» № 2778-VI від 14 грудня 2010 р. Закон «Про культуру» став новим нормативно-правовим документом, що відповідав істотно зміненій суспільній, культурній, економічній ситуації в Україні і був спрямований на поліпшення правової бази державної підтримки розвитку різноманітних форм культурної діяльності.

Пріоритетні напрями державної політики в сфері традиційної культури засвідчує прийняття Постанови Верховної Ради України «Про збереження та розвиток народних художніх промислів України в ринкових умовах» № 3686-ХІІ від 15 грудня 1993 р.

У 2001 р. був прийнятий Закон України «Про народні художні промисли» № 2547-III від 21 черв-

ня 2001 р. Згідно з цим Законом, держава взяла на себе зобов'язання розробляти програми охорони, відродження, збереження і розвитку народних художніх промислів та забезпечувати їх цільове фінансування; підтримувати діяльність суб'єктів народних художніх промислів; сприяти пропаганді народного мистецтва в Україні і за її межами; створювати умови для міжнародного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів народних художніх промислів тощо.

Наступним нормативно-правовим актом зі стимулювання розвитку народних художніх ремесел була Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Закону України «Про народні художні промисли»» № 283 від 13 березня 2002 р.

З огляду на необхідність збереження автентичності та унікальності народних промислів України, їх охорони та подальшого розвитку Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням № 336-р від 15 червня 2006 р. схвалив «Концепцію Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на 2006—2010 рр.». Зокрема Концепцією передбачалося надання державної підтримки суб'єктам підприємницької діяльності у галузі народних художніх промислів, оновлення матеріально-технічної бази існуючих та будівництво нових підприємств народних художніх промислів, впровадження новітніх технологій виробництва, соціальний захист майстрів народного мистецтва.

На підтримку ініціативи Національної ради з питань культури і духовності, з метою підвищення ефективності державного управління в сфері культури, створення сприятливих умов для збереження і розвитку осередків народного мистецтва та художніх промислів, стимулювання творчості народних майстрів Президент України Віктор Ющенко підписав Указ «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні» № 481/2006 від 6 червня 2006 р. Цим Указом центральній і місцевій владі доручено вжити заходи з відродження традиційних мистецьких центрів, зокрема, у містах Богуслав, Косів, селища Опішня, Петриківка, Решетилівка, селах Глиняни, Діхтярі, Клембівка, Яворові та ін.; для молодих майстрів започаткувати щорічні гранти Президента України; Кабінету Міністрів України спільно з Київською міською державною адміністрацією виріши-

ти питання про створення у Києві Всеукраїнського науково-інформаційного центру з питань розвитку традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів; розробити і впровадити ефективну модель фінансового та матеріально-технічного забезпечення розвитку народних художніх промислів і вжити заходів щодо відновлення ринків збуту виробів; започаткувати з 2007 р. видання книжкової серії «Скарби українського народного мистецтва».

Черговим кроком стимулювання розвитку народних художніх промислів стало ухвалення Кабінетом Міністрів України низки нормативних документів щодо використання кластерних моделей як ефективних механізмів розвитку підприємництва, підтримки ремесел та розвитку сільських територій, основними з яких є Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про впровадження кластерної моделі для розвитку підприємницької діяльності на основі кластера народних художніх промислів «Сузір'я» № 145-р від 27 січня 2010 р. та «Про затвердження Плану заходів зі створення інноваційно-технологічного кластера з питань розвитку сільських територій «Сорочинський ярмарок» (Полтавська обл.) на 2010—2011 рр.» № 165-р від 27 січня 2010 р.

Існування загальних тенденцій щодо збереження культурної спадщини в різних країнах та розуміння важливості цього питання спричинило прийняття спеціальних документів про статус національних надбань в Україні. У відповідності з рішенням Стамбульської конференції міністрів культури членів-держав ЮНЕСКО 2002 р. Міністерство культури і туризму України підготувало «Державну програму охорони і збереження нематеріальної культурної спадщини на 2004—2008 роки», яка була затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 173 від 23 грудня 2004 р.

Метою цієї програми було створення відповідних умов для охорони та збереження нематеріальної культурної спадщини, елементами якої є ремесла та народні традиційні художні промисли, уповільнення процесу занепаду народної творчості. Основними завданнями Програми визначено: забезпечення охорони, відродження і популяризації спадщини традиційної культури, залучення різних верств населення до збереження цінностей та спадковості традиційної культури; консолідація суспільства на основі народних традицій, контроль за використанням автентичних мате-

ріалів, їх охорона, недопущення їх втрати; збереження архівних автентичних фольклорних записів шляхом їх фіксації на цифрові носії. В ній, зокрема, передбачалося до 2009 р. створення Державного реєстру творів нематеріальної культурної спадщини, у 2005—2006 рр. проведення перепису збирачів фольклору, поглиблене вивчення фольклорно-етнографічних та етнолінгвістичних особливостей регіонів. На Обласні державні адміністрації накладалося зобов'язання створити при Обласних центрах народної творчості постійно діючі консультаційні пункти з питань охорони та збереження нематеріальної культурної спадщини. Програмою також заохочувалося проведення наукових конференцій, фольклорно-мистецьких фестивалів та інших заходів для збереження, вивчення та розвитку нематеріальної культурної спадщини в Україні. Наказом Міністерства культури і туризму України № 759 від 24 жовтня 2005 р. було засновано Премію імені В.М. Гнатюка за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини (втратила чинність).

На виконання Державної програми охорони та збереження нематеріальної культурної спадщини у 2006 р. було проведено низку заходів, зокрема Всеукраїнський фестиваль лемківської культури «Дзвони Лемківщини» (Монастирська Тернопільської обл.), Всеукраїнський фестиваль кобзарського мистецтва «Вересаєве свято» (с. Сокиринці Чернігівської обл.), фестиваль хорового співу «Калиновий спів» (Кропивницький).

У 2008 р. Україна долучилась до «Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» згідно з Законом України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» № 132-VI від 6 березня 2008 р., у 2010 р. — «Конвенції про охорону і заохочення розмаїття форм культурного самовираження» згідно з Законом України «Про ратифікацію Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» № 1811-VI від 20 січня 2010 р. За Конституцією України та Законом «Про міжнародні договори України» ці міжнародні акти є частиною національного законодавства й підлягають обов'язковому виконанню.

Попри приєднання України до міжнародних ініціатив Список елементів нематеріальної культурної спадщини України було започатковано лише наприкінці 2012 р. Поштовхом до такого рішення стала

відмова, яку отримала Україна щодо пропозиції внесення Петриківського розпису та Косівської кераміки до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО, оскільки перш ніж подавати елементи до розгляду для внесення до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО, країна повинна мати свій національний перелік нематеріальної культурної спадщини.

Наказом Міністерства культури України «Про затвердження примірною зразка форми облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення об'єктів нематеріальної культурної спадщини» № 1521 від 14 грудня 2012 р. було ухвалено зразок облікової картки та сформовано Список елементів нематеріальної культурної спадщини України. Також Наказом Міністерства культури України № 932 від 3 жовтня 2013 р. створено Експертну раду з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури України.

У 2015 р. Міністерство культури України представило на громадське обговорення законопроект «Про нематеріальну культурну спадщину», який розроблено відповідно до Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію Україна — ЄС. Його мета: створення правового підґрунтя для забезпечення охорони нематеріальної культурної спадщини, відповідно до вимог Конвенції ЮНЕСКО та інших міжнародних угод, ратифікованих Україною; визначення пріоритетів державної політики у сфері нематеріальної культурної спадщини; уточнення, визначення та гармонізація термінології у сфері нематеріальної культурної спадщини зі світовими нормами та стандартами; створення правових та організаційних механізмів діяльності у сфері нематеріальної культурної спадщини; унормування специфіки ідентифікації та інвентаризації нематеріальної культурної спадщини, зокрема шляхом створення та ведення переліків цієї спадщини; відображення специфіки заходів щодо охорони нематеріальної культурної спадщини, особливо тієї, що перебуває під загрозою зникнення, зокрема через формальну і неформальну освіту та активне залучення громадськості до її охорони через відповідні програми та заходи. З метою популяризації цієї спадщини України у світі і, в окремих випадках, отримання міжнародної допомоги для забезпечення охорони окремих об'єктів цієї спадщи-

ни, держава забезпечує підготовку та подання своєї спадщини у Репрезентативний список нематеріальної культурної спадщини людства та Список нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони, які складає ЮНЕСКО. За Законом нематеріальна культурна спадщина є цілісною системою традиційних культурних проявів, продуктів інтелектуальної діяльності, суспільного досвіду і духовних практик багатьох поколінь, а її охорона є обов'язком держави [15].

Визнаючи важливе значення нематеріальної культурної спадщини як чинника, що забезпечує культурне розмаїття і є гарантом сталого розвитку, Уряд України докладає зусиль для збереження традиційної культури. Згідно зі ст. 13, п. б) Конвенції, Наказом Міністерства культури України № 548 від 27 липня 2015 р. відповідні повноваження та науково-методичне забезпечення реалізації Конвенції в Україні надані Українському центру культурних досліджень Міністерства культури України — УЦКД¹.

Наказом Міністерства культури України № 438 від 22 травня 2017 р. затверджено чинне нині «Положення про премію за збереження та охорону нематеріальної культурної спадщини». Також Наказом Міністерства культури України № 1319 від 11 грудня 2017 р. затверджено новий зразок «Облікової картки елемента нематеріальної культурної спадщини».

Ключовими для виконання зобов'язань у рамках імплементації Конвенції є виявлення, дослідження та поширення інформації про елементи нематеріальної культурної спадщини України. Український центр культурних досліджень забезпечує науково-методичний супровід реалізації Конвенції ЮНЕСКО шляхом проведення навчальних семінарів, наукових конференцій, здійснює моніторингову діяльність та створює відповідні інформаційні ресурси.

У 2018 р. Українським центром культурних досліджень за фінансової підтримки Українського куль-

¹ Український центр культурних досліджень було створено Наказом Міністерства культури України № 319 від 17 червня 1994 р. на базі Українського центру народної творчості, який займався методичним забезпеченням сфери народної творчості, художньої самодіяльності, культурно-дозвілєвої діяльності, а також організацією мистецьких фестивалів та конкурсів, культурологічних акцій. Певну частину цих функцій успадкував і Український центр культурних досліджень.

турного фонду був започаткований Всеукраїнський відкритий конкурс програм збереження і розвитку елементів нематеріальної культурної спадщини «Жива традиція». Мета конкурсу: «обрання найбільш релевантної, комплексної та узгодженої програми (механізмів використання інструментів) збереження і розвитку елемента нематеріальної культурної спадщини України». Його завдання: «залучення локальних спільнот до репрезентації регіональної культури; підготовка «пулу» нових елементів, що можуть претендувати на включення до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини; привернення уваги до елементів нематеріальної культурної спадщини, що не ввійшли до Національного переліку НКС» [16]. Конкурс «Жива традиція» є складовою проекту «Створення віртуального музею нематеріальної культурної спадщини України». У грудні 2018 р. на Всеукраїнській конференції «Імплементація Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи» у Києві Міністерство культури України офіційно представило Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України, над створенням якого працювали фахівці з усієї країни, а кураторами були Український центр культурних досліджень та Український культурний фонд. До експозиції Віртуального музею увійшли унікальні елементи, які вже потрапили до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України. Презентацію Віртуального музею нематеріальної культурної спадщини України продовжила церемонія нагородження переможців конкурсу «Жива традиція» [17, с. 13—14].

У 2018 р. із 43 заявок (технічний відбір пройшли 23 заявки) експертна рада конкурсу «Жива традиція» обрала 10 програм. Номінантами конкурсу стали: 1 премія — Технологія виготовлення та використання Бортницького пристрою «Лезиво» (Максим Фірсов, Олексій Нагорнюк, м. Київ, Рівненська обл.); 2 премія — Традиційне харківське коцарство (Ірина Шегда, Харківська область); 3 премія — Боромлянське лозоплетіння (Євгенія Бистрицька, Сумська обл.). За результатами 2019 р.: 1 премія — Традиційна народна культура сс. Городчан, Чапаївка та Миколаївка Чорнобильського р-ну Київської обл. (Олексій Заєць); 2 премія — Орнаментальне ткацтво килимів Кіровоградської області (Валентина Добровольська); 3 премія — Техноло-

гія приготування чорносливу в с. Лисець Дунаєвської ОТГ Хмельницької області (Комунальна установа «Міський культурно-мистецький, просвітницький центр» м. Дунаївці Хмельницької обл.). Спеціальними преміями були нагороджені переможці конкурсів: «Жива традиція. Формування аудиторії» — Комунальний заклад «Сумський обласний науково-методичний центр культури і мистецтв» за програму культурно-освітнього проекту «Традиційні животики»; «Жива традиція KIDS» — Марія Самовол з с. Гельмязів Золотоніського р-ну Черкаської обл. за виконання народної родинно-побутової пісні, Поліна Коношко з смт Кегичівка Харківської обл. за малюнок у техніці Петриківського розпису.

На сайті «Віртуального музею нематеріальної культурної спадщини України» в розділі «Жива традиція» можна ознайомитися з номінантами Всеукраїнського відкритого конкурсу програм збереження і розвитку елементів нематеріальної культурної спадщини «Жива традиція» [18].

В рамках імплементації Конвенції ЮНЕСКО на сьогодні в Україні існують Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України та Перелік елементів нематеріальної культурної спадщини на місцевому (обласному) рівнях, що має перспективи наступного включення окремих позицій до Національного переліку. До Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України увійшли: у 2012 р. Традиція косівської мальованої кераміки (м. Косів Івано-Франківська обл.), Кролевецьке переборне ткацтво (м. Кролевець Сумська обл.), Опішнянська кераміка (смт Опішне Зінківський р-н Полтавська обл.), Петриківський розпис — українське декоративно орнаментальне малярство XIX—XXI ст. (смт Петриківка Дніпропетровська обл.); у 2015 р. Козацькі пісні Дніпропетровщини (Дніпропетровська обл.); у 2017 р. Пісенна традиція села Лука Києво-Святошинського району Київської області, Технологія виконання вишивки «білим по білому» Решетилівського району Полтавської області, Традиції рослинного килимарства селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області; у 2018 р. Орєнек — кримськотатарський орнамент та знання про нього (Автономна Республіка Крим, місця тимчасового проживання творчих родин з числа тимчасово переміщених осіб), Традиція орнамен-

тального розпису бубнівської кераміки (с. Бубнівка Гайсинський р-н Вінницька обл.), Бортництво (Житомирська та Рівненська області), Традиція гуцульської писанки (сс. Космач, Акрешори, Люча, Прокурава, Шепіт, Брустури Косівський р-н, с. Чорний Потік Надвірнянський р-н, м. Косів, м. Верховина, сс. Криворівня, Краснолілля Верховинський р-н Івано-Франківська обл.; с. Підзахаричі Путильський р-н, смт Берегомет Вижницький р-н Чернівецька обл.; Рахівський р-н, м. Рахів Закарпатська обл.), Традиція приготування ет аяклак (караїмський пиріжок з м'ясом). Досвід караїмів Мелітополя (м. Мелітополь Запорізька обл.), Традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі Дубровицького району Рівненської області; у 2019 р. Традиція декоративного розпису села Самчики (сс. Самчики, Сахнівці Старокостянтинівський р-н Хмельницька обл.), Олешнянське гончарство Чернігівщини (с. Олешня, смт Замглай Ріпкинський р-н Чернігівська обл.), Художнє дереворізьблення Чернігівщини (Чернігівська обл.) [19].

Два елементи з України внесено до Репрезентативного списку елементів нематеріальної спадщини ЮНЕСКО: Петриківський розпис — українське декоративно-орнаментальне малярство XIX—XXI ст. (2013 р.); Традиція косівської мальованої кераміки (2019 р.). Один елемент увійшов до Списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони: Козацькі пісні Дніпропетровщини» (2016 р.) [14].

Перелік елементів нематеріальної культурної спадщини на місцевому (обласному) рівнях, що має перспективи наступного включення окремих позицій до Національного переліку, станом на початок 2019 р. складає 127 одиниць [17, с. 40—45]. Нововиявлені елементи, які просуваються до внесення до місцевих/обласних/регіональних Переліків налічують 95 одиниць [17, с. 46—49].

Формуванню Переліків сприяли розроблені та оприлюднені у 2017 р. УЦКД (автори Зоя Босик, Лілія Снігирьова, Валентина Телеуця) Методичні рекомендації, в яких описано процедуру підготовки та просування елементів нематеріальної культурної спадщини до Національного переліку та подано практичні поради щодо заповнення Облікової картки елемента нематеріальної культурної спадщини, технічні вимоги до фото та відео матеріалів [20].

Таким чином, УЦКД у співпраці з Обласними центрами народної творчості проводить помітну роботу з виявлення елементів нематеріальної культурної спадщини та підготовки внесення до обласних переліків і до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини відповідно до критеріїв Конвенції.

20 березня 2019 р. під час засідання Уряду Міністерства культури України Євген Нищук представив спільний проект Міністерства культури України та Google-Україна — електронний ресурс «Автентична Україна: Нематеріальна культурна спадщина», який передбачає висвітлення напрямів та елементів, у яких проявляється нематеріальна культурна спадщина [21].

У травні 2019 р. відбулися парламентські слухання щодо охорони культурної спадщини в Україні, рекомендації яких були схвалені Постановою Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні» № 2716-VIII від 14 травня 2019 р. Зокрема Кабінету Міністрів України було рекомендовано: здійснювати комплексну, послідовну та скоординовану діяльність із створення ефективної системи захисту культурної спадщини, у тому числі нематеріальної, виявлення, використання її економічного, туристичного, культурно-просвітницького та іншого потенціалу; затвердити Концепцію реформування державної політики у сфері охорони культурної спадщини, якою, зокрема, передбачити децентралізацію управління у зазначеній сфері, залишивши координаційні та контрольні функції за центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони культурної спадщини, а також Державну програму охорони культурної спадщини на 2019—2025 рр. (нерухомих об'єктів культурної спадщини, культурних цінностей, елементів нематеріальної культурної спадщини). Міністерству культури України — запроваджувати міжнародний досвід у сфері охорони культурної спадщини, у тому числі нематеріальної, забезпечувати наповнення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України [22].

Попри активізацію виявлення, ідентифікації, інвентаризації та відбору елементів нематеріальної культурної спадщини в регіонах, створення її Пере-

ліків, значна частина задекларованих у нормативно-правових актах пріоритетів щодо підтримки та розвитку осередків народної творчості не реалізується, головню, через неефективні механізми практичного використання існуючих культурних та творчих ресурсів територій. Зокрема через здебільшого ситуативне визнання на різних щаблях влади вагомій ролі та необхідності стимулювання розвитку традиційної культури, зокрема народного мистецтва як політичного, економічного, соціального чинника у збереженні етнічної ідентичності та, як наслідок, відсутність системних оцінок культурного потенціалу регіонів і його використання для розвитку територій, формування унікальних конкурентних переваг національного культурного продукту як на державному, міжрегіональному, так і та міжнародному рівнях.

Низька ефективність механізмів актуалізації існуючих культурних та творчих ресурсів територій зумовлена й відсутністю достатнього і цілеспрямованого фінансування сфери охорони нематеріальної культурної спадщини, яка передбачає «заходи, спрямовані на забезпечення життєздатності нематеріальної культурної спадщини, у тому числі її ідентифікації, документування, дослідження, збереження, захисту, популяризацію, підвищення її ролі, її передачу, зокрема шляхом формальної та неформальної освіти, а також відродження різних аспектів такої спадщини» [11].

На практиці відродження та розвиток осередків народної творчості в Україні відбувається переважно потугами окремих народних майстрів, митців, науковців, громадських діячів. Причиною недостатньої активності громад щодо збереження й популяризації традиційної культурної спадщини є низька обізнаність про її визначні елементи, як результат недостатньої мотивації дослідження цього питання та, своєю чергою, браку просвітницьких заходів. Суттєвою прогалиною цього процесу є обмежене використання наукового потенціалу фахівців, слабка координація роботи органів державної влади та місцевого самоврядування з науково-дослідними установами, зокрема тими, які досягли значних результатів у вивченні традиційної культури [23].

Висновки. Українські реалії засвідчують необхідність спільних зусиль органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, громадськості задля збереження нематеріальної культурної спадщини,

яка формує етнічну самобутність, та поширення інформації про неї серед світового співтовариства. Цінність культурних надбань, як й інших видів ресурсів, полягає в їх подальшому ефективному використанні, зокрема в системно-структурному визначенні ролі виявленого елемента на певній території, встановленні можливих, корелятивних цьому елементу напрямків і форм розвитку. Стимулювати цей процес можуть стратегічні програмні заходи, як-от Державна цільова програма з реалізації положень Конвенції ЮНЕСКО з охорони нематеріальної культурної спадщини та на її основі регіональні програми, розробку і прийняття яких у 2019 р. визначив серед пріоритетів Український центр культурних досліджень [17, с. 38]. Позитивними чинниками впливу на стан розвитку і популяризацію культурної спадщини повинні стати загальний економічний розвиток держави й, відповідно, зростання рівня соціального забезпечення населення, що безпосередньо пов'язано з реформою децентралізації, яка відкриває можливості використання культурного потенціалу як інструменту економічного розвитку малих міст і об'єднаних територіальних громад.

Традиційна культура українців, репрезентуючи типологічне розмаїття, відображає донині збережену етнокультурну самобутність історико-етнографічних районів країни, зокрема Гуцульщини, Бойківщини, Покуття, Буковини, Закарпаття, Волині, Полісся, Поділля, Середнього Подніпров'я, Слобожанщини. Серед збережених в Україні до теперішнього часу потужних пластів традиційної культури — фольклор, народне мистецтво, ремесла, обряди та свята, заняття та уміння, які можуть стати історичною основою різних напрямків, видів і форм культури сучасного світу. Це має величезне значення, оскільки за умов розвитку традиційної культури здійснюється зв'язок з історичним минулим і вибудовується перспектива майбутнього, набувають злагодженості різносторонні взаємини етносу з навколишнім світом, формується ціннісна система, регулюються норми соціальних відносин. Все це дозволяє розглядати питання про збереження нематеріальної культурної спадщини як одну з найважливіших передумов гармонійного розвитку суспільства і всіх його систем.

Водночас визнання феномену культурного розмаїття сприяє розвитку діалогу в суспільстві, зростанню поваги та взаєморозуміння. Сьогодні суспіль-

ство стоїть перед викликом зберегти спадщину, забезпечити її життєздатність та можливість повного розкриття потенціалу із урахуванням інтересів ста-лого розвитку.

Формування концептуальних положень та розви-ток на їх основі практичних заходів із забезпечення збереження пам'яток історії і культури залежить від наявності в суспільстві високого рівня гуманітарної освіти, широкого спектра інформаційних джерел та популяризаторських заходів, використання науко-вого потенціалу фахівців.

Однак, на початок ХХІ ст. якість культурного відтворення в Україні не забезпечує достатньої ста-більності, яка так необхідна для суспільства, що пе-ребуває на стадії соціального і економічного рефор-мування. У цій ситуації в суспільстві зростає розумін-ня того, що забезпечення безпеки країни, адекватне і своєчасне реагування на зовнішні і внутрішні ви-клики, створення умов для інтенсивного економіч-ного розвитку взаємопов'язане з духовним розви-тком суспільства, розвитком сфери культури, рів-нем її державної підтримки.

1. Андрус Г.О. Охорона культурної спадщини України в контексті Європейської інтеграції. Проблеми і шляхи їх вирішення. *Сугдейський збірник*. 2008. Вип. III. С. 524—533.
2. Босик З.О. Нематеріальна культурна спадщина України в контексті суспільного розвитку та культурної політики держави. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. 2015. № 2. С. 35—39.
3. Донцов О. Картографування нематеріальної культурної спадщини України в інформаційному забезпеченні туризму. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2018. Вип. 28. С. 4—10.
4. Кудерська Н.І., Кудерська І.О. Нематеріальна культурна спадщина України, її об'єкти (прояви). *Європейські перспективи*. 2015. Вип. 7. С. 59—67.
5. Мельничук О.І. Концепція нематеріальної культурної спадщини. Формування в міжнародному праві. *Пам'ятки України: історія та культура*. 2003. № 3. С. 12—17.
6. Поливач К.А. *Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України*. Київ: Інститут географії НАН України. 2012. 208 с.
7. Терес Н. Міжнародна охорона нематеріальної культурної спадщини: світовий та український досвід. *Етнічна історія народів Європи*. 2011. Вип. 36. С. 58—63.
8. Рекомендація про збереження традиційної культури і фольклору. URL: <https://etn.ua/info/novynu/rekomendacija-oon-pro-zberezhenija-folkloru/> (дата звернення: 21.01.2020).
9. Report on the preliminary study on the advisability of regulating internationally, through a new standard-setting instrument, the protection of traditional culture and folklore. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pt0000122585> (дата звернення: 21.01.2020).
10. UNESCO UNIVERSAL DECLARATION ON CULTURAL DIVERSITY. URL: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/5_Cultural_Diversity_EN.pdf (дата звернення: 21.01.2020).
11. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69 (дата звернення: 21.01.2020).
12. Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008 / (дата звернення: 21.01.2020).
13. Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pt0000218120> (дата звернення: 21.01.2020).
14. Browse the Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices. URL: <https://ich.unesco.org/en/lists#2019> (дата звернення: 21.01.2020).
15. Мінкультури презентує законопроект «Про нематеріальну культурну спадщину». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/248077113> (дата звернення: 21.01.2020).
16. Всеукраїнський відкритий конкурс програм збереження і розвитку елементів нематеріальної культурної спадщини «Жива традиція». URL: <http://uccs.org.ua/featured/vseukrainskyj-vidkrytyj-konkurs-prohram-zberezhenia-i-rozvytku-elementiv-nematerialnoi-kulturnoi-spadshchyny-zhyva-tradytsiia/> (дата звернення: 21.01.2020).
17. Річний звіт УЦКД щодо стану реалізації в Україні положень Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. 2018. URL: http://uccs.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/zvit-2018_unesco.pdf (дата звернення: 21.01.2020).
18. Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України. URL: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua> (дата звернення: 21.01.2020).
19. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини. URL: <https://www.docdroid.net/Ze1KwjQ/natsionalniy-perelik-elementiv-nksrishennya.doc#page=10> (дата звернення: 21.01.2020).
20. Нематеріальна культурна спадщина України. Методична розробка. URL: http://uccs.org.ua/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/2018-08-17_2.pdf (дата звернення: 21.01.2020).
21. Креативність, заснована на нематеріальній культурній спадщині, є двигуном розвитку, який відповідає викликам сучасності, — Євген Нищук. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kreativnist-zasnovana-na-nematerialnij-kulturnij-spadshchini-ye-dvigunom-rozvitku-yakij-vidpovidaye-viklikam-suchasnosti-yevgen-nishchuk> (дата звернення: 21.01.2020).

22. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2716-19> (дата звернення: 21.01.2020).
23. *Традиційна культура українців у дослідженнях відділу народного мистецтва Інституту народознавства НАН України (1992—2018 рр.): бібліографічний покажчик*. Відп. ред. С.П. Павлюк; голов. ред. Л.М. Герус; ред.-упор. О.С. Федорчук; пер. Foreword Т.В. Куцир. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2019. 196 с.: іл. (укр. + Introduction).
- REFERENCES
- Andres, H.A. (2008). Safeguarding of Ukraine's cultural heritage in the context of European integration. Problems and solutions. *Sugdeian Collection* (Issue III, pp. 524—533) [in Ukrainian].
- Bosyk, Z.A. (2015). Intangible cultural heritage of Ukraine in the context of social development and cultural policy of the state. *Bulletin of the National Academy of the commanding personnel of culture and art*, 2, 35—39 [in Ukrainian].
- Dontsov, A. (2018). Establishment of students' creative personality in tourism profession through individual and group teaching. *Problems of continuous geographical education and cartography* (Issue 28, pp. 4—10) [in Ukrainian].
- Kuderska, N.I., & Kuderska, I.O. (2015). Intangible cultural heritage of Ukraine, its objects (manifestations). *European perspectives* (Issue 7, pp. 59—67) [in Ukrainian].
- Melnichuk, O.I. (2003). Intangible cultural heritage concept. Formation in international law. *Monuments of Ukraine: history and culture*, 3, 12—17 [in Ukrainian].
- Polyvach, K.A. (2012). *Cultural heritage and its influence on the development of regions of Ukraine*. Kyiv: Instytut geografii NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
- Teres, N. (2011). International safeguarding of the intangible cultural heritage: world and Ukrainian experience. *Ethnic history of the peoples of Europe* (Issue 36, pp. 58—63) [in Ukrainian].
- Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore. Retrieved from: <https://etnoui.info/novyny/rekomendacija-oon-pro-zberezhennja-folkloru/> (Last accessed: 21.01.2020).
- Report on the preliminary study on the advisability of regulating internationally, through a new standard-setting instrument, the protection of traditional culture and folklore. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000122585> (Last accessed: 21.01.2020).
- UNESCO UNIVERSAL DECLARATION ON CULTURAL DIVERSITY. Retrieved from: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/5_Cultural_Diversity_EN.pdf (Last accessed: 21.01.2020).
- Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69.
- Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008 / (Last accessed: 21.01.2020).
- Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000218120> (Last accessed: 21.01.2020).
- Browse the Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices. Retrieved from: <https://ich.unesco.org/en/lists#2019> (Last accessed: 21.01.2020).
- Ministry of Culture presents the bill «On Intangible Cultural Heritage». Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/248077113>. (Last accessed: 21.01.2020).
- All-Ukrainian open competition of programs for preservation and development of elements of intangible cultural heritage «Living tradition». Retrieved from: <http://uccs.org.ua/featured/vseukrainskyj-vidkrytyj-konkurs-prohram-zberezhennja-i-rozvytku-elementiv-nematerialnoi-kulturnoi-spadshchyny-zhyva-tradytsiia/> (Last accessed: 21.01.2020).
- The UCCR annual report on the state of implementation in Ukraine of the provisions of the UNESCO Convention on the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. 2018. Retrieved from: http://uccs.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/zvit-2018_unesco.pdf. (Last accessed: 21.01.2020).
- Virtual Museum of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine. Retrieved from: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua> (Last accessed: 21.01.2020).
- National list of elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine. Retrieved from: <https://www.docdroid.net/Ze1KwjQ/natsionalnyj-perelik-elementiv-nksrishennya.doc#page=10> (Last accessed: 21.01.2020).
- 20 Intangible Cultural Heritage of Ukraine. Methodical development. Retrieved from: http://uccs.org.ua/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/2018-08-17_2.pdf (Last accessed: 21.01.2020).
- Creativity based on intangible cultural heritage is the engine of development that meets the challenges of today — Yevhen Nishchuk. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/kreatyvnist-zasnovana-na-nematerialnij-kulturnij-spadshchini-ye-dvignom-rozvitku-yakij-vidpovidaye-viklikam-suchasnosti-yevgen-nishchuk> (Last accessed: 21.01.2020).
- On Parliamentary Hearing Recommendations: «State, problems and prospects of cultural heritage Safeguarding in Ukraine». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2716-19> (Last accessed: 21.01.2020).
- Pavliuk, S., Herus, L., Fedorchuk, O., & Kutsyr, T. (3 eds.). (2019). *Tradition Culture of Ukrainians in Researches by Folk Art Department of the Ethnology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine (1992—2018): Bibliography*. The project scientific supervisor S. Pavliuk; editor-in-chief L. Herus; edited and compiled by O. Fedorchuk; English translation of the Introduction by T. Kutsyr. Lviv: the Ethnology Institute of the NAS of Ukraine [in Ukrainian + Introduction].